

Роль електронної комерції в розвитку ринку праці в умовах пандемії COVID-19

Даньків В. В.¹

Отримано	Затверджено	Секція	УДК
14.06.2022	25.06.2022	Економіка	339.138

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6859650>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Макроекономічна стабільність загалом і ринок праці зокрема стикаються зі значною турбулентністю соціо-економічного середовища. Яскравим проявом турбулентності є одномоментний шок пандемії COVID-19 і системний технологічний прогрес, що виявляється в розвитку електронної комерції. Стик впливу пандемії COVID-19 та усталення електронної комерції як невід'ємної частини сучасного стану соціо-економічного середовища чинить відчутний вплив на ринок праці. Метою статті є виявлення ролі електронної комерції в якісних і кількісних трендах ринку праці в контексті соціо-економічних викликів пандемії коронавірусної хвороби. В статті розглянуто можливості та загрози розвитку сектору електронної комерції в контексті ринку праці. Окреслено контекст розвитку електронної комерції з точки зору великих технологічних компаній. Здійснено аналіз динаміки розвитку електронної комерції Європи, рівня цифрових спроможностей бізнесу, адаптації до змін на тлі пандемії. Наголошено на необхідності мінімізації негативного впливу на вразливі групи на ринку праці. В контексті розвитку електронної комерції та ринку праці на тлі пандемії наведено приклад розвитку оператора ринку електронної комерції Amazon. Окреслено проблематику, що спричинена стратегіями розвитку великих технологічних компаній в секторі електронної комерції на прикладі компанії Amazon. Наголошено на важливості інтегрованого підходу до зайнятості в умовах викликів пандемії. З рамок активізації ринку праці за рахунок цифровізації запропоновано комплексний підхід роботи з цільовими групами стейкхолдерів в розрізі освітніх програм, захисту прав найманих працівників, мінімізації негативного впливу на вразливі групи на ринку праці. Перспективами подальших досліджень полягають у вивченні соціо-економічних обмежень пандемії в контексті розвитку мережевої економіки та електронної комерції, а також моделювання та адаптація досвіду реалізації обмежень пандемії в майбутніх ситуаціях соціо-економічної турбулентності на ринку праці.

Ключові слова: платформа електронної комерції, пандемія коронавірусної хвороби, цифрові навички, мережева економіка, цифрові спроможності бізнесу.

---

¹ Даньків В. В., веб-розробник в сфері електронної комерції, v.v.dankiv@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5801-8030>

Electronic commerce role in labor market development under COVID-19 pandemics

Annotation. Macroeconomic stability in general and the labor market, in particular, are facing considerable turbulence in the socio-economic environment. A clear manifestation of turbulence is the one-time shock of the COVID-19 pandemic and the systemic technological progress manifested in the development of e-commerce. The intersection of the COVID-19 pandemic impact and the establishment of e-commerce as an integral part of the current state of the socio-economic environment has a significant impact on the labor market. The purpose of the paper is to identify the role of e-commerce in the qualitative and quantitative trends of the labor market in the context of the socio-economic challenges of the COVID-19 pandemic. The paper examines opportunities and threats to the e-commerce sector's development in the labor market context. The context of the e-commerce development from the point of view of large technology companies is outlined. Analysis of European e-commerce development dynamics, the level of digital business capabilities, and adaptation to changes under the COVID-19 pandemic was carried out. The need to minimize the negative impact on vulnerable groups in the labor market is emphasized. In the context of e-commerce development and the labor market evolution under the COVID-19 pandemic, an example of the e-commerce market development for Amazon is given. The problems caused by the development strategies of large technology companies in the e-commerce sector are outlined using the example of Amazon. The importance of an integrated approach to employment under the challenges of the pandemic was emphasized. As part of the labor market's activation due to digitalization, a comprehensive approach to working with target groups of stakeholders in terms of educational programs, protection of the rights of employees, minimization of the negative impact on vulnerable groups in the labor market is proposed. Prospects for further research include the study of socio-economic restrictions of the pandemic in the context of the development of the network economy and electronic commerce, as well as modeling and adaptation of the experience of implementing pandemic restrictions in future situations of socio-economic turbulence in the labor market.

Keywords: e-commerce platform, coronavirus pandemic, digital skills, network economy, digital business capabilities.

Вступ

В сучасних турбулентних умовах задача забезпечення макроекономічної стабільності – зокрема, в блоці стабільності ринку праці – є ключовою. На сьогоднішній день одним з найсуттєвіших екзогенних шоків, що чинить вплив на макроекономічну стабільність і її компоненти є пандемія COVID-19. При цьому слід зауважити, що турбулентність соціо-економічного середовища спричинена не тільки одномоментними екзогенними шоками (тобто пандемією COVID-19), але і технологічним прогресом. Яскравим проявом сучасного технологічного поступу є бурхливий розвиток електронної комерції з активним її проникненням в діяльність усіх груп економічних агентів. Не є виключенням і ринок праці, що перебуває під суттєвим комбінованим впливом пандемії COVID-19 і експансії електронної комерції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці функціонування ринку праці в умовах суттєвого екзогенного впливу цифровізації та пандемії коронавірусної хвороби присвячено масив досліджень.

Anderson [1, с. 932] досліджує негативний вплив безпосередньо пандемії COVID-19 і її соціально-економічних наслідків. Gills [2, с. 578] відзначає ключові зміни в парадигмі розвитку під впливом пандемії. Gourinchas [3, с. 34] наголошує, що внаслідок глобалізації економічні агенти є сильно взаємопов'язаними – як результат, руйнація

усталених взаємозв'язків внаслідок пандемії призводить до призупинки роботи галузей національної та глобальної економіки. Lewandowsky [4, с. 10-11] відзначає, що існують як виклики, так і можливості та стимули для зростання в площині трансформації внаслідок пандемії COVID-19. Kahn [5, с. 8-10] розглядає драйвери змін на ринку праці на тлі пандемії та цифровізації. Li [6, с. 29-31] вивчає проблематику пристосування діяльності економічних агентів до змін внаслідок цифровізації, зокрема, в галузі електронної комерції, на тлі пандемії. Sun [7, с. 19-20] досліджує аспект цифрових платформ в трансформації ринку праці в контексті змін внаслідок пандемії.. Виділені роботи використані в цьому дослідженні в контексті аналізу трендів розвитку електронної комерції, її впливу на стан ринку праці та перспективи його розвитку в сучасних турбулентних умовах соціо-економічного середовища.

Однак, проблема впливу електронної комерції на ринок праці, зокрема, в площині напрямків трансформації на тлі пандемії коронавірусної хвороби, не вивчена в достатній мірі.

Метою статті є виявлення ролі електронної комерції в якісних і кількісних трендах стану зайнятості в умовах соціо-економічних змін внаслідок пандемії COVID-19.

Результати

Економічні агенти вимушені діяти в турбулентних умовах екзогенного середовища. Нестабільний соціо-економічний стан спричинений як короточасними неочікуваними шоками (наприклад, пандемія коронавірусної хвороби), так і довгостроковими трендами змін, що спричинені технологічним прогресом (наприклад, розвиток електронної комерції). Все це сукупно впливає на стан національної та глобальної економіки, спричиняючи зміни в екзогенному середовищі. У відповідь на зміни екзогенного середовища групи економічних агентів (домогосподарства, компанії, держава, недержавні організації, інші) вимушені адаптуватися на короточасному горизонті та втілювати зміни стратегічного характеру на довгостроковому горизонті.

Розвиток електронної комерції є одним з найбільш яскравих проявів технологічних змін. Електронна комерція являє собою модель побудови технологічної роздрібною торгівлі, що ґрунтується на обміні товарами та послугами на основі інформаційних потоків між різними економічними агентами. Слід зауважити, що електронна комерція уможливорює ефективне зведення попиту та пропозиції в багатьох площинах – це і усталена комбінація «компанія – домогосподарство», але і інші комбінації економічних агентів, наприклад, «компанія – компанія», «держава – компанія», інші. Додатково до вищесказаного необхідно відмітити, що на сучасному етапі електронна комерція вже виходить за усталені рамки сектору роздрібною торгівлі та розповсюджується на фінансовий сектор, сектор сервісу, інші сектори національної та глобальної економіки.

Варто зауважити, що електронна комерція є ключовим проявом розвитку економіки знань, що ґрунтується на рості спроможностей економічних агентів використовувати дані та інформацію. Це виливається в ріст ринкової ваги технологічних компаній, що оперують в цифровому просторі, перехід міжнародної торгівлі в простір Інтернет, зростання доступності цифрових технологій для всіх верств населення. В цьому контексті цікавим прикладом є старт перемовин щодо врегулювання правил електронної комерції на базі майданчику World Economic Forum у 2019 р. [8].

При цьому слід зауважити, що бурхливий розвиток електронної комерції призводить до низки викликів. Яскравим прикладом є ріст ризику монополізації або картельної змови між великими технологічними компаніями щодо управління даними

користувачів, що веде до негативних наслідків для стану конкуренції, малих компаній, урядів. У відповідь національні уряди вже працюють над зваженою політикою, що відповідає на ці виклики та охоплює проблематику підходів до управління даними, регулювання діяльності економічних агентів в мережі Інтернет і цифровому просторі. Окремий великий блок щодо цифрової політики урядів відведено розвитку цифрових навичок різноманітних груп на ринку праці, їх успішної адаптації до викликів цифровізації. Можливості та виклики сектору електронної комерції узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Виклики та можливості сектору електронної комерції

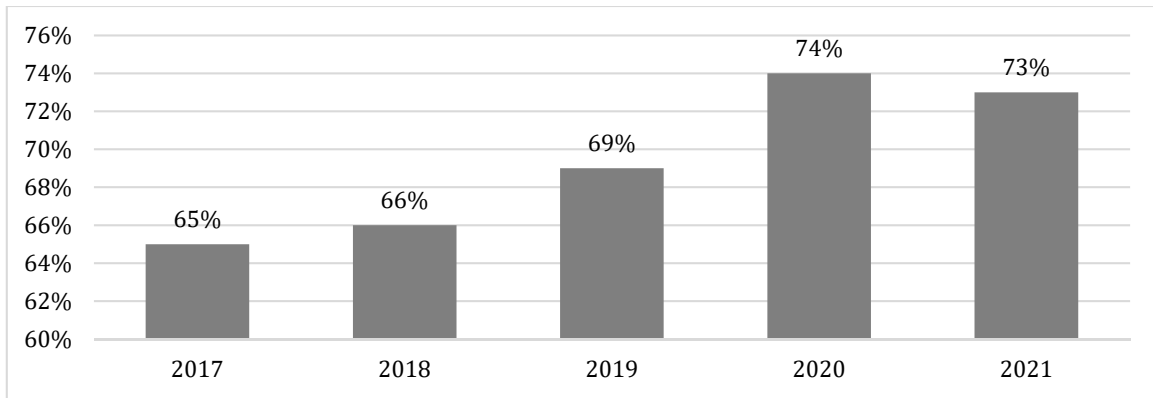
<i>Наслідки розвитку сектору електронної комерції</i>	<i>Коментарі</i>
Можливості	<ul style="list-style-type: none"> – Зростання рівня економічної свободи та конкуренції – Покращення доступу до торгівлі для ширших груп економічних агентів – Розвиток міжнародної торгівлі – Уможливлення виходу на глобальні ринку мікрокомпаній – Вища транспарентність ціноутворення – Ріст продуктивності праці – Більша гнучкість в роботі компаній – Розвиток інновацій
Виклики	<ul style="list-style-type: none"> – Ризики порушення прав власності, конфіденційності персональних даних – Ризики шахрайства в Інтернет – Ризик монополізації та картельної змови з боку найбільших технологічних компаній – Ріст кількості юридичних спорів з проблем оподаткування – Брак інфраструктурних спроможностей для роботи в умовах цифрового простору – Усунення людини від роботи та заміна роботом – Скорочення кількості робочих місць внаслідок цифровізації

Джерело: власний аналіз.

Таким чином, розвиток електронної комерції становить як можливості, так і загрози для національної та глобальної економіки. Фактор бурхливого росту електронної комерції як сектору економіки, так і механізму, що уможливорює нові соціо-економічні відносини необхідно враховувати всі економічним агентам в їх адаптації до мінливих умов екзогенного середовища на короткочасному горизонті та реалізації стратегічних змін на довгостроковому горизонті.

Аналіз даних з проблематики розвитку електронної комерції показав, що кількість користувачів електронної комерції за період 2017-2021 рр. стабільно зростає (рис. 1).

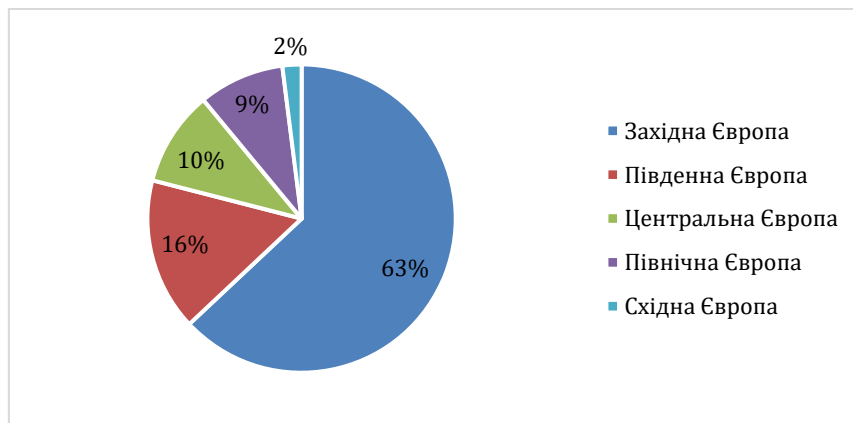
Аналіз показав, що ріст користування електронною комерцією відбувався як в до, так і після пандемії COVID-19. Так вага користувачів Інтернет, які здійснювали покупки онлайн, в Європі зросла з рівня 65% у 2017 р. до рівня 73% у 2021 р. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка ваги користувачів Інтернет, які здійснювали покупки онлайн, в Європі, %, 2017-2021 рр.

Джерело: складено на основі даних EuroCommerce [9]; власний аналіз.

Аналіз даних з регіональної специфіки розвитку електронної комерції в Європі подано на рис. 2.

Рис. 2. Структура транзакцій електронної комерції в Європі за окремими регіонами, %, 2021 рр.

Джерело: складено на основі даних EuroCommerce [9]; власний аналіз.

Дані EuroCommerce [9] свідчать, що обсяг транзакцій електронної комерції в Європі припадає на Західну Європу (63% від загального обсягу) – розвинені країни з найбільшим рівнем доходу на душу населення (рис. 2). Після регіону Західної Європи другою за обсягом транзакцій є Південна Європа – 16% станом на 2021 рр.. Третім йде регіон Центральної Європи – 10% за аналогічний період. Вага Північної Європи в обсязі транзакцій електронної комерції майже на такому ж рівні – 9% у 2021 рр.; незважаючи на високий рівень життя в регіоні та значну купівельну спроможність населення північно-європейських країн, вага регіону не є такою великою в зазначеній структурі аналізу через невелику кількість населення регіону. Східна Європа в структурі транзакцій електронної комерції обіймає найменшу вагу в регіональному розрізі – 2% у 2021 рр. в силу відносно низької купівельної спроможності населення цих країн, а також важкості акумуляції достовірних даних зі стану електронної комерції в регіоні.

Слід зауважити, що користування можливостями мережі Інтернет та обсяг транзакцій електронної комерції в першу чергу зумовлені ростом рівня цифровізації населення Європи та інтересу користувачів до електронної комерції як інструменту, а не ростом населення в Європі (рис. 3). При цьому рівень цифрових спроможностей європейського бізнесу є різним – в залежності від його розміру (табл. 2) – що накладає свій відбиток на розвиток європейської електронної комерції.

Рис. 3. Порівняння вибраних показників цифровізації та розвитку електронної комерції в Європі, %, 2017-2021 рр.

Джерело: складено на основі даних EuroCommerce [9]; власний аналіз.

З даних, що представлено на рис. 3 бачимо, що динаміка населення в Європі є стабільною, при цьому обсяг транзакцій електронної комерції зростає. Передовсім на це впливає ріст ваги користувачів Інтернет, а також зміна поведінки споживачів – як внаслідок цифровізації економіки, так і через соціо-економічні обмеження на тлі пандемії COVID-19.

Таблиця 2

Рівень цифрових спроможностей бізнесу в Європейському Союзі

Рівень Digital Intensity Index	Великий бізнес	Малий бізнес	Різниця, п.п.
Компанії з найвищим рівнем Індексу	17%	3%	14 п.п.
Компанії з високим рівнем Індексу	43%	18%	25 п.п.
Компанії з середнім рівнем Індексу	28%	34%	6 п.п.
Компанії з низьким рівнем Індексу	12%	45%	33 п.п.

Джерело: складено на основі даних EuroCommerce [9]; власний аналіз.

Аналіз рівня цифрових спроможностей європейського бізнесу, що подано в табл.2 показує, що малий бізнес часто просідає за рівнем своєї пристосованості до роботи в цифровому просторі – в порівнянні з великим бізнесом у ЄС. Так майже половина малого бізнесу в ЄС (45% від вибірки дослідження) характеризувалася низьким рівнем Digital Intensity Index. При цьому за великим бізнесом ситуація протилежна – майже кожна друга (43% від вибірки дослідження) велика компанія в ЄС має високий рівень Digital Intensity Index. Це відображає, зокрема, і спроможність бізнесу ефективно працювати в площині електронної комерції, зберегти існуючі робочі місця та створювати нові в контексті цифровізації економіки.

При цьому пандемія COVID-19 накладає свій відбиток в розрізі соціо-економічних наслідків. Пандемія створює загрози не тільки для здоров'я населення, але і широкий спектр соціо-економічних наслідків як результат запроваджених обмежень, що

зачіпають всі сектори національної та глобальної економіки, зокрема, і ринок праці. Відповідно до комплексу заходів з обмеження розповсюдження вірусу бізнес частково призупинив свою діяльність та намагався переходити в цифровий простір.

Однак, незважаючи на зусилля бізнесу та урядів ринок праці скорочувався під час пандемії за оцінками International Labour Organization [10]. При цьому динаміка безробіття внаслідок пандемії варіюється залежно від типу роботи. Це виражається в рівні затребуваної кваліфікації персоналу, можливостей запровадження моделі гнучкого робочого місця та використання онлайн-каналів, ступеню залученості бізнесу до сервісної економіки.

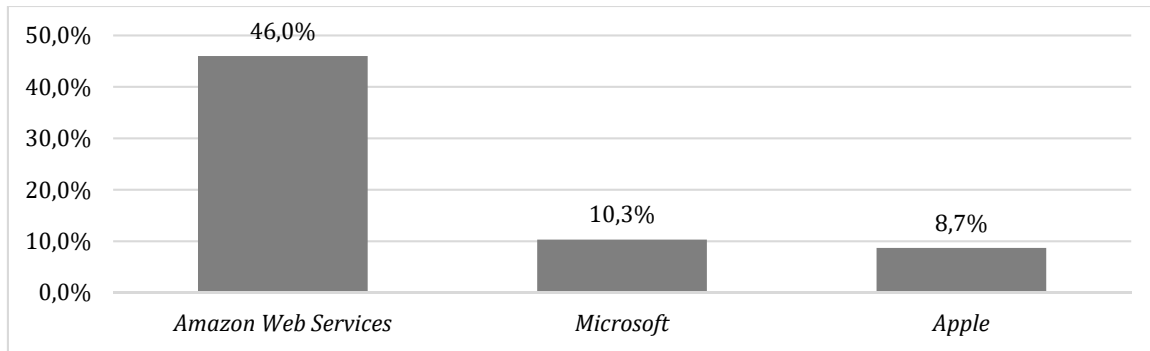
З цього випливає висновок, що різні групи на ринку праці зазнають соціо-економічних наслідків пандемії коронавірусної хвороби в неоднаковій мірі. Тобто групи, що залучені в сервісну економіку мали змогу надалі продовжувати свою економічну діяльність в цифровому просторі, натомість працівники традиційних галузей національної економіки, а також компаній, що не адаптували свої бізнес-моделі до цифрового простору, були частково або повністю залишені без роботи внаслідок запроваджених обмежень. Працівники також можуть зазнати негативного ефекту в формі росту кількості робочих годин за період і зниження рівня оплати праці внаслідок складного соціо-економічного фону в національній і глобальній економіці. Цей висновок підтверджується результатами дослідження аналітичної групи при Європейській комісії [11], яка в результаті аналізу практики запровадження обмежувальних заходів під впливом розповсюдження вірусу та наслідків для стану зайнятості виявила, що найбільшої шкоди з точки зору соціо-економічних наслідків зазнали вразливі групи на ринку праці.

При цьому слід зазначити, що пандемія коронавірусної хвороби дала поштовх до розвитку цифрового простору, що підтверджується прикладом розвитку електронної комерції в Європі. Обмеження стимулювали компанії переходити на комбіновані моделі роботи співробітників, онлайн сервісні моделі для клієнтів, цифровізацію роздрібною торгівлі. Для компаній перехід до каналу електронної комерції також був заходом з адекватного пристосування до нових умов роботи в бізнес-середовищі.

Тренд активної цифровізації на тлі пандемії був використаний також іншою групою економічних агентів – домогосподарствами. Зокрема, певні групи на ринку праці можуть використати час і ресурси, що вивільнилися в період вимушеного простою внаслідок пандемії, на старт власної справи, пошук нового місця роботи, підвищення рівня своєї кваліфікації. Спроможності цифрової інфраструктури також дозволяють найманим працівникам і самозайнятим переосмислити свої усталені моделі роботи та знайти нові зони для розвитку.

Необхідно наголосити на тому, що існують і негативні приклади пристосування до обмежень внаслідок пандемії з боку компаній, зокрема, операторів ринку електронної комерції. Наприклад, Amazon – лідер ринку електронної комерції та одна з найбільших компаній в світі – стабільно нарощувала свою вагу на ринку до COVID-19. Під час пандемії компанія спромоглася обійняти ще сильнішу позицію в секторі роздрібною торгівлі завдяки використанню своєї цифрової інфраструктури. Так трафік на цифрових майданчиках Amazon зріс на 20%, а на окремі споживчі категорії (товари широкого вжитку) – на 90% [12].

Високі темпи росту оператор електронної комерції демонстрував і до пандемії. Так в порівнянні з іншими великими технологічними компаніями, що є лідерами в своїх галузях, Amazon демонстрував суттєво вищі фінансові результати (рис. 4).

Рис. 4. Середньорічний темп зростання доходу великих технологічних компаній за період 2013-2019 рр., %

Джерело: складено на основі даних компаній [13].

При цьому зафіксовано численні випадки, коли Amazon зневажав прагнення працівників своєї логістичної системи до адекватного захисту від ризику зараження коронавірусною хворобою. Викликають занепокоєння і сумнівні випадки використання Amazon персональних даних і даних третіх сторін, враховуючи їх амбіції з вибудови екосистеми не тільки в електронній комерції, але і ряді інших секторів (охорона здоров'я, інші).

У відповідь на це національні уряди та регулятори окремих розвинених країн запустили парламентські та антимонопольні розслідування з проблематики курсу розвитку найбільших операторів ринку електронної комерції. Це вимагає інтегрованого підходу до зайнятості в умовах викликів пандемії. Це охоплює комплекс заходів з захисту прав найманих працівників в турбулентних умовах соціо-економічного середовища; запровадження програм посилення цифрових навичок і спроможностей як найманих працівників, так і компаній; реалізації комплексної програми з підтримки вразливих груп населення на тлі пандемії; стимулювання ділової активності на тлі соціо-економічної кризи за рахунок грантів, програм кредитування на пільгових умовах і податкових канікул; посилення прозорості правил гри на ринку електронної комерції.

Висновки

Підсумовуючи, економічні агенти ведуть свою діяльність в турбулентному соціо-економічному середовищі, що перебуває під впливом спектру екзогенних і ендогенних факторів і явищ. Одними з найбільш яскраво виражених факторів є одномоментний шок пандемії COVID-19 і системний вплив технологічного прогресу, а саме розвитку електронної комерції. В поєднанні ці два вищезгадані фактори суттєво переформатували вже усталений ринок праці. Це переформатування охопило зміни в структурі зайнятості, динаміку ринку праці, а також спричинило започаткування нових трендів в моделях організації роботи.

В ході аналізу проблематики розвитку електронної комерції та її впливу на ринок праці в контексті пандемії наголошено на ролі електронної комерції в зведенні попиту та пропозиції різноманітних груп економічних агентів. Також розглянуто можливості та загрози розвитку сектору електронної комерції. Акцентовано на важливості розгляду електронної комерції в двох площинах – як ключового сектору національної економіки, так і механізму, що уможливорює нові соціо-економічні відносини. Окремо окреслено контекст розвитку електронної комерції з точки зору великих технологічних компаній. Наголошено, що вищезазначену проблематику необхідно враховувати всім економічним агентам в їх адаптації до мінливих умов екзогенного

середовища на короткочасному горизонті та реалізації стратегічних змін на довгостроковому горизонті.

Аналіз динаміки розвитку електронної комерції Європи дав підстави для якісної оцінки впливу цифрових спроможностей бізнесу та поведінки споживачів в контексті проблематики впливу електронної комерції на ринок праці в період пандемії. Виділено аспекти проблематики пристосування економічних агентів до змін внаслідок пандемії COVID-19 в секторі електронної комерції, а також необхідності мінімізації негативного впливу на вразливі групи на ринку праці. В цьому контексті наведено приклад розвитку оператора ринку електронної комерції Amazon на тлі пандемії, що спричинило парламентські та антимонопольні розслідування рядом національних урядів і регуляторів.

Наголошено на важливості інтегрованого підходу до зайнятості в умовах викликів пандемії. З рамках активізації ринку праці за рахунок цифровізації запропоновано комплексний підхід роботи з цільовими групами стейкхолдерів. Пропозиції полягають в реалізації освітніх проектів з напрямку цифровізації та Інтернет-технологій, надання грантів на старт власної справи в царині електронної комерції, просування українського малого експортера на світових майданчиках електронної комерції. Окремої уваги потребують проблеми посилення транспарентності правил гри на ринку електронної комерції в контексті забезпечення позитивної динаміки розвитку ринку праці, а також забезпечення соціальних функцій.

Перспективами подальших досліджень є врахування аспектів соціо-економічних обмежень пандемії в контексті розвитку мережевої економіки загалом і платформ електронної комерції зокрема. Науковий інтерес також становить моделювання та адаптація практичного досвіду, що отримано під час запровадження обмежень пандемії, на потенційні ситуації соціо-економічної турбулентності в контексті ринку праці.

Список використаних джерел

1. Anderson R. How will country-based mitigation measures influence the course of the COVID-19 epidemic? *Lancet N. Am.* 2020. №395(10228). С. 931–934.
2. Gills B. Deep restoration: From the great implosion to the great awakening. *Globalizations.* 2020. №17(4). С. 577–579.
3. Gourinchas P.-O. Flattening the pandemic and recession curves. *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever.* 2020. С. 31–39. URL: <https://voxeu.org/system/files/epublication/COVIDEconomicCrisis.pdf> (дата звернення: 15.07.2022).
4. Lewandowsky, S., Facer, K., Ecker, U. Losses, hopes, and expectations for sustainable futures after COVID. *Humanities and Social Sciences Communications.* 2021. №8. С. 1–17.
5. Kahn L., Lange F., Wiczer D. Labor Demand in the time of COVID-19 : Evidence from vacancy postings and UI claims. 2020. *National Bureau of Economic Research Working Papers.* №27061. С. 1–1.
6. Li F., Frederick S., Gereffi G. E-Commerce and Industrial Upgrading in the Chinese Apparel Value Chain. *Journal of Contemporary Asia.* 2019. №49(1). С. 24–53.
7. Sun P., Chen J. Platform Labour and Contingent Agency in China. *China Perspectives.* 2021. №49(1). С. 19–27.
8. Матеріали World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/02/will-digital-services-remain-in-the-vanguard-of-the-global-trade-recovery/> (дата звернення: 15.07.2022).
9. Матеріали EuroCommerce. URL: <https://www.eurocommerce.eu/resource-centre.aspx> (дата звернення: 15.07.2022).

10. Матеріали International Labor Organization. URL: <https://www.ilo.org/global/research/lang--en/index.htm> (дата звернення: 15.07.2022).
11. Звіт The impact of COVID confinement measures on EU labour market. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/system/files/2020-04/jrc.120585_policy.brief_impact.of._covid-19.on_eu-labour.market.pdf (дата звернення: 15.07.2022).
12. Матеріали Amazon Investor Relations Portal. URL: <https://ir.aboutamazon.com/annual-reports-proxies-and-shareholder-letters/default.aspx> (дата звернення: 15.07.2022).
13. Матеріали Yahoo Finance. URL: <https://finance.yahoo.com/> (дата звернення: 15.07.2022).